

Stanislava Jarolímková

CO V PRŮVODCÍCH
NEBÝVÁ

motto

Co v průvodcích nebývá

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.motto.cz
www.albatrosmedia.cz

Stanislava Jarolímková
Co v průvodcích nebývá – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2018

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

Praha 2018

*Tuto knihu si dovolím věnovat
památce skvělého novináře,
vzdělaného, a přitom skromného člověka –
pana profesora FRANTIŠKA GELA.*

© Stanislava Jarolímková, 2005, 2010
Illustrations © Jiří Filípek, 2005, 2010
Photographies © Natálie Šercová, 2005, 2010
Maps © Petr Jarolínek, 2005, 2010

Veškerá práva vyhrazena

ISBN tištěné verze 978-80-7246-532-3
ISBN e-knihy 978-80-267-1276-3 (1. zveřejnění, 2018)

ÚVOD

Knih o Praze jsou v knihkupectvích i knihovnách řady. Najdeme mezi nimi práce staré i nejnovější, specializované i snažící se představit metropoli ze všech stran, psané zodpovědně, i s očividnou snahou za každou cenu zaujmout.

Snažila jsem se přidat do této rodiny pragensií knížku, která má trochu specifické poslání.

Je totiž určena buď jako zábavný doplněk čtenářům libujícím si v historii, nebo jako zdroj zajímavých informací pro ty, které děsí letopočty, stavební slohy či střídající se (a většinou neustále bojující) panovníci a kteří by se přesto chtěli o Praze něco dozvědět a předávat tyto vědomosti například svým dětem či hostům z tuzemska i z ciziny.

Samozřejmě alespoň základní data, jména panovníků a historická fakta jsem nemohla vypustit. Snažila jsem se však používat jich co nejméně a přednost jsem dávala tomu, co je zajímavé a co umožní čtenářům zapamatovat si události, lidi, místa či domy, o nichž je řeč. Doufám, že každý tu najde něco, co ho zaujme. Knížku je možné číst „na přeskáčku“, tj. vybírat si pouze to, co konkrétnímu čtenáři stojí za přečtení.

Názvy ulic, náměstí a dalších prostor jsou (pokud není uvedeno jinak) psány v současné podobě.

Stanislava Jarolímková

I. PRAHA SE PŘEDSTAVUJE

Nebývala vždy jedním městem – A pak se města pražská spojila –
Hradeb měla Praha povícero, většinou však byly zbytečné; zmínku
si zaslouží i brány – K renomé měst patřila vlastní radnice –
Pražský hrad nebýval jediným sídlem českých panovníků – Tři
nej- náměstí

NEBÝVALA VŽDY JEDNÍM MĚSTEM

Za své trvalé bydliště si území dnešní Prahy zvolili lidé před sedmi či osmi tisíci lety. První Slované se zde usadili během 5. a především 6. století n. l.

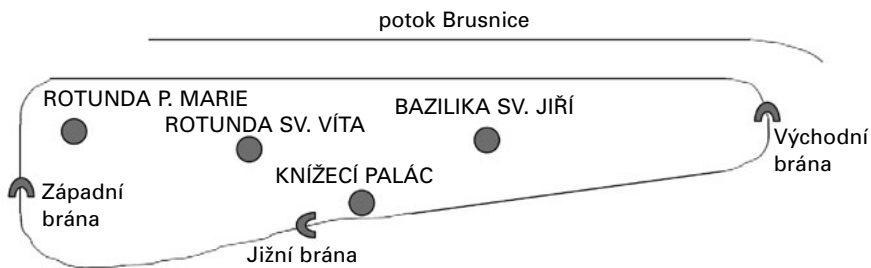
Prvním místem významným natolik, že informace o něm pronikly až do zahraničí, se stalo **civitas Pragensis** neboli město **Praha**. Nešlo ovšem o město v našem slova smyslu, nýbrž o objekt, který dnes označujeme jako **Pražský hrad**.

Označení „město Praha“ pro něj údajně použila nejen Kosmova bájná kněžna Libuše, ale i dva skuteční zahraniční návštěvníci. Kupec **Ibrahim, syn Jakubův, Žid z Tortosy**, pobývající tu v letech 965–966, napsal v hlášení svému zaměstnavateli, córdobskému chalífovi, že město Praha „je vystavěno z kamene a vápna a je největším městem co do obchodu“ a že je „menší, než jsou města, a větší, než jsou vesnice“. (Některé prameny ovšem tvrdí, že tento popis se týká budoucí Malé Strany). **Mnich Vavřinec** z italského města Monte Cassino si zase v roce 992 poznamenal, že v „tom kraji leží město od pradávna nazvané Praha, jež hodíc se za sídlo královské, od vladařů oněch končin bývá obýváno...“.

Kronikář Kosmas žijící na přelomu 11. a 12. století byl muž nesporně vzdělaný a jeho *Kronika česká* patří k relativně věrohodným dílům. Přesto má dvě vady na kráse. Za prvé se nedochoval její originál, takže historici mají k dispozici pouze opisy, které se navzájem liší; bývalo totiž zvykem, že opisovači do textu vkládali či z něj vypouštěli pasáže, jak se jim zachtělo. Za druhé Kosmas řešil po svém nedostatek informací z doby, o níž neexistovaly spolehlivé doklady: jednoduše si vymýšlel. Tímto způsobem vzniklo i vyprávění o Krokovi a jeho dcerách.

Co se původu slůvka „hrad“ v tomto názvu týče, souvisel s tím, že šlo o místo hrazené neboli **obehnané hradbami**. Druhá část názvu souvisí pochopitelně se jménem **Praha**. To vzniklo možná podle prahů, tj. „schoďů“ na Vltavě či na potoku Brusnici obtékajícím Pražský hrad ze severu, možná podle (ohněm či sluncem) vypraženého, tj. vypáleného lesa na budoucím staveništi.

Civitas Pragensis alias Pražský hrad vybudoval zřejmě **koncem 9. století** první přemyslovský kníže Bořivoj I. **na vyvýšenině jištěné lesem a příkopem** vymletým zmíněnou Brusnicí. Šlo ovšem nikoliv o osamoceně stojící stavení, nýbrž o stavební komplex. Jeho základem bylo původně dřevěné, později kamenné **obydlí panovníka**, a kamenné **kostely**. **Hradby**,

První nejvýznamnější stavby na Pražském hradě; o umístění rotundy P. Marie se vedly dlouho spory.

kteří tyto budovy obklopovaly, tvořil nejprve hliněný val, a teprve později byly kamenné. Měly tři brány: západní směřující k Levému Hradci, dosavadnímu přemyslovskému sídlu nacházejícímu se nedaleko dnešních Roztok, jižní, jíž se choďovalo do podhradí, a východní: mezi ní a západní bránou vedla uvnitř hradeb dlážděná cesta.

Rozloha Pražského hradu rovnající se asi čtyřem hektarům se prakticky dodnes nezměnila.

Naopak se měnil jeho vzhled – ať už k dobrému, nebo k zlému (požáry). Dnešní podobu získal teprve v 18. století, kdy ho nechala přestavět Marie Terezie.

Konkurentem Pražského hradu se stal **Vyšehrad**. Podle pověstí byl sídlem bájněho Kroka, jeho nejmladší dcery Libuše a jejího manžela Přemysla Oráče původem ze Stadic, a měl tudíž existovat dříve než Pražský hrad. Historici však nejčastěji kladou jeho vznik do **první poloviny 10. století**, odkdy zřejmě chránil přístup do pražské kotliny od jihu po řece.

Vyšehrad se údajně původně jmenoval Chrasten (podle chrastí, což však prý tehdy znamenalo hustý les), ale zřejmě i toto jméno je smyšlené. Ve skutečnosti první bylo jméno používané dodnes. Naznačuje, že hrad stál vysoko nad řekou („Vyše-“) a byl rovněž obehnan hradbami („-hrad“). Chránila ho jeho poloha, jen od jihovýchodu měl bránu s příkopem a padacím mostem; jinak byly v jeho hradbách pouze dvě branky pro pěší.

Stejně jako na Pražském hradě i zde bydlel panovník zpočátku v dřevěné, později kamenné stavbě, první kostely byly postaveny z kamene, hradby byly tvořeny nejprve hliněnými valy, a teprve pak přišel ke slovu kámen.

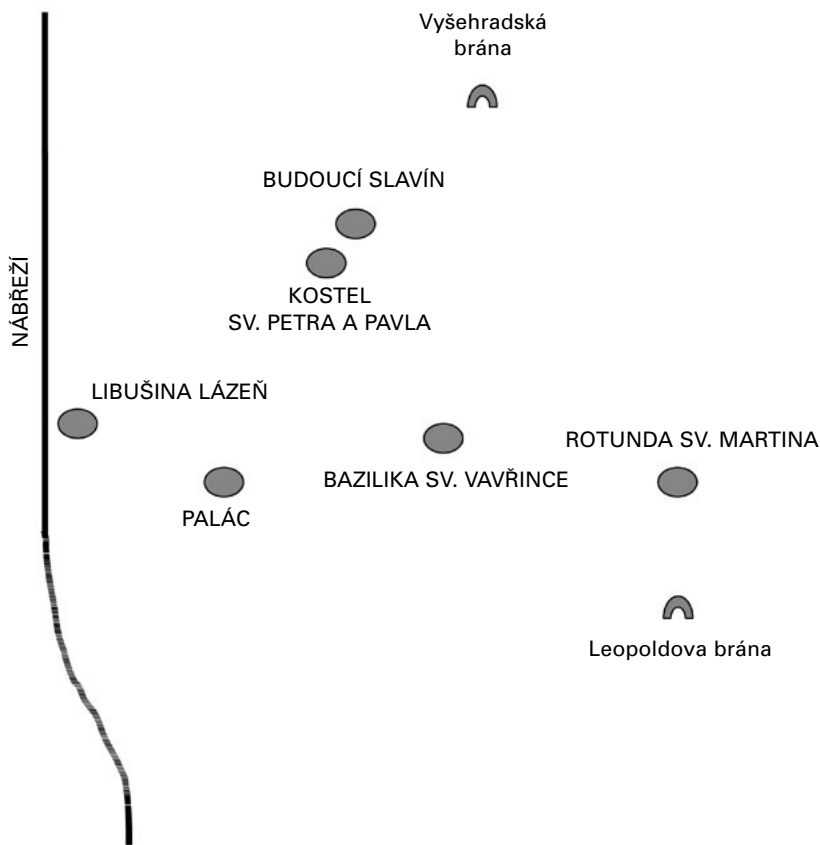
Další slavné období zažilo toto důležité místo české historie díky Karlu IV., který je připojil k Novému Městu, vystavěl tu královský palác a pustil se do přestavby kostela sv. Petra a Pavla. Po husitských válkách se Vyšehrad bohužel ocitl v troskách, a tím skončilo období jeho největší slávy.

Postupně se v jeho bezprostředním okolí usazovali drobní řemeslníci, kteří vytvořili novou osadu, z níž koncem 15. století vzniklo **podhradí zvané Město hory Vyšehrad**.

V polovině 17. století byl Vyšehrad proměněn ve **vojenskou pevnost**, která byla zrušena teprve v roce 1866.

O tomto místě lze říci, že má „výtahové“ **prvenství**. Vděčilo za ně

tzv. Libušině lázni, nacházející se na strmé vyšehradské skále. Nešlo však s největší pravděpodobností o skutečnou lázeň (na to byla příliš vysoko nad vltavskou hladinou). Stávala zde zřejmě věž, s jejíž pomocí se kladkostrojem vyťahovaly nahoru jak nádoby s vltavskou vodou (původně prý totiž Vyšehrad neměl studnu), tak zboží přivážené na lodích. Podle jiné teorie šlo o strážnici, jejíž posádka hlídala jak vyšehradský hrad a skálu pod ním, tak provoz na Vltavě.

Nejvýznamnější stavby na Vyšehradě.

Prostor mezi oběma hrady, na němž bylo nesouvislé osídlení zejména podél tehdejších důležitých cest, se původně nazýval **Mezigrady** neboli **Mezihradí**; později se ujal název pražské podhradí.

Právě zde vznikala postupně od 13. století jednotlivá pražská města odpovídající současnému významu tohoto slova:

- Staré Město
- Malá Strana
- Hradčany
- Nové Město.

Procedura zvaná založení města ukládala budoucím obyvatelům povinnost řídit jeho chod, platit králi jakožto majiteli pozemku poplatky zvané daně a v případě potřeby město hájit. Zároveň byly vydány listiny vyjímající městské území z moci krajských soudů, což znamenalo, že město se mohlo řídit svými vlastními zákony. Pražská města se ovšem vyznačovala tím, že na jejich území neplatily stejné právní regule. Například Staré Město se řídilo upraveným jihoněmeckým právem, zatímco Malá Strana akceptovala právo severoněmecké. Situaci komplikovala ještě tzv. postranní práva; šlo o to, že některé lokality, ale například i cechy či třeba Univerzita Karlova se řídily svými vlastními „paragrafy“.

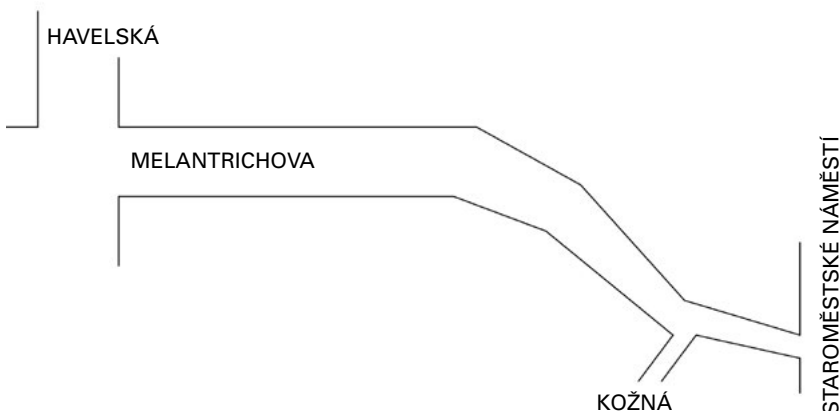
O založení **Starého Města** rozhodl Václav I. v rámci celoevropské vlny zakládání měst na obranu proti Tatarům hrnoucím se tehdy na Moravu. Od roku 1231 začala výstavba hradeb a k již stojícím osamělým stavením postupně přibývaly nové domy. O stavebníky nebyla nouze, protože už tehdy měli lidé zájem žít tam, kde se mohli cítit chráněni a kde byla centra obchodu – tržiště.

Staré Město mělo rozlohu asi 140 hektarů, tedy mnohem více, než bylo tehdy v Evropě obvyklé (například Norimberk zabíral necelých 100 hektarů a Paříž asi 70 hektarů), a domy v něm nestály způsobně v řadách, nýbrž byly libovolně „poházené“. Když konečně začaly vznikat první ulice, byly úzké a křivolaké. Dobře je to vidět na Melantrichově ulici.

Nutno ovšem dodat, že zakřivené a úzké uličky sice nebyly pohledné, ale měly jednu nespornou strategickou přednost: usnadňovaly případnou obranu města, neboť poskytovaly úkryt obráncům. Navíc mohly být snadno přehrazeny šraňkem neboli trámem či řetězem.

Jedním ze specifik tohoto prvního pražského města bylo mimo jiné i to, že samo sebe „povyťáhlo“ do výšky. Aby se chránili proti častým záplavám, navázeli jeho obyvatelé od poslední třetiny 13. století do volných prostor zeminu, takže nově budované domy shlížely na ty starší „shůry“. Tato akce byla sice i pro zámožné Staré Město finančně nákladná, ale přinesla své ovoce, přestože stoprocentní ochranu proti záplavám samozřejmě nezajistila.

Malá Strana byla založena roku 1257. I pro ni vybral její zakladatel, v tomto případě Přemysl Otakar II., území, kde již existovala nesouvislá starší zástavba. Protože původně byla plocha tohoto města nevelká – asi 20 hektarů – bývaly malostranské domy poměrně malé a úzké, a navíc i málo pohodlné, a tudíž levnější (například za vlády Jiřího z Poděbrad tvořila prů-

Úzká zalamovaná část Melantrichovy ulice pochází z původní zástavby, zatímco část širší, přistavěná v poněkud odchyleném směru, je mladší.

měrná cena zdejšího domu asi čtvrtinu ceny domu staroměstského.) Rozlohu Malé Strany zvětšil ve 14. století Karel IV. Naopak obrovské škody jí způsobili husité, protože kvůli nim roku 1420 v podstatě **celá zmizela**. V ničení nezůstávaly pozadu ani **požáry**; například roku 1541 lehly popelem dvě třetiny Malé Strany (a s nimi byl postižen i Pražský hrad a Hradčany). Navíc měla smůlu také v tom, že sloužila jako jakýsi „**nárazník**“: vděčila za to faktu, že ležela na západním okraji budoucí Prahy a že právě od západu přicházela většina dobyvatelů. Naštěstí se v této nesporně atraktivní lokalitě začalo vždy opět brzy stavět. Malé Straně velmi prospěl Rudolf II. tím, že se nastěhoval na Pražský hrad, protože díky tomu se do Prahy stahoval velký počet lidí toužících bydlet v blízkosti panovníckého sídla.

Město **Hradčany** bylo založeno ve třicátých letech 14. století v místech, kde se o pár desítek let dříve rozprostíral hustý les. Bylo zřejmě nápadem sedmnáctiletého budoucího krále Karla IV., který tímto úkolem pověřil po svém příchodu do Prahy purkrabího neboli správce Pražského hradu, pana Hynka Berku z Dubé. Protože podle Karlových představ prý mělo sloužit jako „**ubytovna**“ pro dvořany, umělce i řemeslníky pracující na Pražském hradě, nebylo zpočátku nijak výstavné. Jak se v něm však postupně usazovali lidé hodlající být nablízku králi, vzniklo hradčanské specifikum: vedle velmi chudobných stavení tu vyrůstaly domy vypovídající o nadprůměrné zámožnosti svých majitelů. Hradčany nebyly zpočátku plnoprávným městem: bylo to **město poddanské** a řídil je jeho zakladatel – zmíněný purkrabí. Karel IV. je sice „zveličil“, ale **královským městem** je roku 1598 jmenoval až Rudolf II. Udělal to prý ovšem hlavně proto, že za toto povýšení muselo zaplatit nemalý obnos, a on tak získal další peníze na financování svého nákladného dvora. Úplného zrovnoprávnění se Hradčany dočkaly roku 1756 z rukou Marie Terezie. Podle Zikmunda Wintera patřilo k povinnostem hradčanských obyvatel například „trávu kliditi v Ovenci a hlídati vězně v Daliborce, což bývalo časem velice protivno“. Velkou katastrofou pro Hradčany znamenal jednak zmíněný požár, který se sem rozšířil v roce 1541 z Malé Strany, jednak třicetiletá válka, po jejímž skončení tu v roce 1648 žilo pouze třicet rodin.

Nové Město pražské, milované „dítko“ Karla IV. (objevovaly se proto návrhy, aby se jmenovalo například Karlov), bylo roku 1348 jako jediné založeno nikoliv z obranných či finančních důvodů (neboli kvůli možnosti

vybírat od obyvatel daně), ale bez nadsázky řečeno z lásky k městu a jeho lidu. Panovník se je prý rozhodl založit poté, co dvorní hvězdář vyčetl z hvězd, že Malou Stranu zničí požár a Staré Město povodeň. „A nezajde Praha moje milá,“ prohlásil vladař optimisticky a vzdorně; tak „potrvá... nadále i přes nepřízeň osudu.“ Roli sehrálo i to, že dosud stojící pražské „domy a budovy nikterak nemohou pojmouti obyvatele a tisíce lidu“.

Málo se ví, že původně mělo Nové Město ležet docela jinde, než leží dnes – zřejmě přibližně v místech, kde jsou Dejvice a Bubeneč. Panovník však od tohoto záměru upustil. Možná to udělal kvůli nepříznivé předpovědi astrologa, lékaře a učitele hvězdářství Mistra Havla, možná se k tomu rozhodl proto, že zamýšlená lokalita byla poněkud stranou tehdejších obchodních tras.

I toto město „spolklo“ dosavadní roztroušenou, nepřilíš početnou zástavbu, k ní přidalo zástavbu novou a obehnilo se hradbami. Zaujímal 360 hektarů, tedy téměř dvaapůlkrát více než Staré Město. Praha díky němu zvětšila svoji rozlohu téměř trojnásobně a stala se třetím největším městem Evropy; před ní byl jen Řím a Cařihrad.

Pro Nové Město byla typická dvě specifika: nezvykle **velká náměstí** určená jako tržiště a nezvykle **široké a rovné ulice**. Ovšem Karel IV. byl moudrý zakladatel, a tak již existujícím významným ulicím – například Spálené či Národní třídě – dovolil, aby zůstaly mírně zakřivené. Jako první byla parcelována oblast Václavského náměstí a ulic Na Příkopě, Vodičkovy a Štěpánské. Novinkou bylo i to, že novoměstské domy již nebyly stavěny úzkou stranou do ulice či na náměstí, ale obracely k nim své širší průčelí. Proč ne – místa bylo přece dost.

Zřejmě proto, že většinu obyvatel Nového Města tvořili řemeslníci a chudina, a na důkaz toho, že Karlu IV. skutečně nešlo o zisk, osvobodil na 12 let od daní každého, kdo se rozhodl v jeho Novém Městě usadit. Měl však tři podmínky: aby stavebník dokončil stavbu do 18 měsíců, aby jako stavební materiál použil v zájmu ochrany proti požárům především kámen a aby si na stavbu nepůjčil více než polovinu předpokládané ceny domu; jinak totiž hrozilo, že by mu kvůli splátkám nezbyly peníze na údržbu.

Panovník dohlížel nejen na budování „svého“ Nového Města, ale staral se i o ostatní části budoucí Prahy. Dalo by se říci, že měl všechny stejně rád, a přestože podnikal mnoho zahraničních „služebních“ cest, považoval toto „souvěští“ za svůj domov. Málo se zdůrazňuje, že díky němu se Praha stala nejen jaksepatří kvetoucím sídelním městem, ale zároveň i **centrem obrovské římskoněmecké říše**, k níž české země patřily. Nic na tom nezměnil například ani básník Francesco Petrarca, který králi radil, aby se spíše než na zvelebování Prahy zaměřil na Řím.

Římskoněmecká říše, později zvaná Svatá říše římská jazyka (nověji národa) německého, vznikla v roce 962 z Německa a severní Itálie, postupně se rozšiřovala a nakonec zahrnovala přibližně dnešní území Německa, severní Itálie, Rakouska, Švýcarska, Česka, části Polska a států Beneluxu. Každý, kdo stál v jejím čele, byl automaticky nejvyšším světským vládcem západní poloviny tehdejšího křesťanského světa a v jistém smyslu se stal následovníkem římských císařů. Karel IV. získal císařskou korunu v roce 1355. Římskoněmecká říše přestala prakticky existovat koncem 18. století, kdy se Německo rozpadlo na řadu malých světských, církevních i městských států, a oficiálně zanikla v roce 1806.

Poté co Karel IV. dobudoval Nové Město a rozšířil Malou Stranu a Hradčany, vznikl rozlehlý celek chráněný hradbami, a navíc **jištěný** na severu **Pražským hradem** a na jihu **Vyšehradem**. Bylo to prý **největší městské „založení“** v celé střední Evropě. Rád se prý těšil pohledem na ně a říkal: „Hle, toť je dílo moje!“ A poté co mu údajně krátce před smrtí Bůh zvěstoval, že jeden z jeho synů „zkazí i město moje krásné“, nechal se slyšet, že kdyby věděl, který „to z nich, sám bych jemu hlavu chtěl stít“.

Tím však jak známo péče Karla IV. o Prahu neskončila. Není tedy divu, že vznikla pověst o legendární zlaté kolébce ponořené kněžnou Libuší do Vltavy s tím, aby se opět vynořila ve chvíli, kdy do ní bude moci být položen ten, „který národ svůj i zemi svou v časy blahé a slavné povede“. Oním

vyvoleným miminkem měl být právě Karel IV. Kolébka s ním měla růst a přeměnit se ve zlaté lože, které bylo údajně převezeno na Karlštejn, kam panovník jezdil za odpočinkem. Po jeho smrti prý opět zmizelo ve Vltavě, kde čeká, zda se bude historie opakovat.

A PAK SE MĚSTA PRAŽSKÁ SPOJILA

V roce 1784 vytvořil Josef II. ze čtyř pražských královských měst – Starého Města, Malé Strany, Hradčan a Nového Města – jeden celek zvaný **císařsko-královské hlavní město Praha**. Tuto událost uvítal malostranský tiskař Tomáš Vysokovršný následujícími verši:

Poskoč, Praho, pražské hory poskakujte!

A vy věže čtyř měst se radujte!

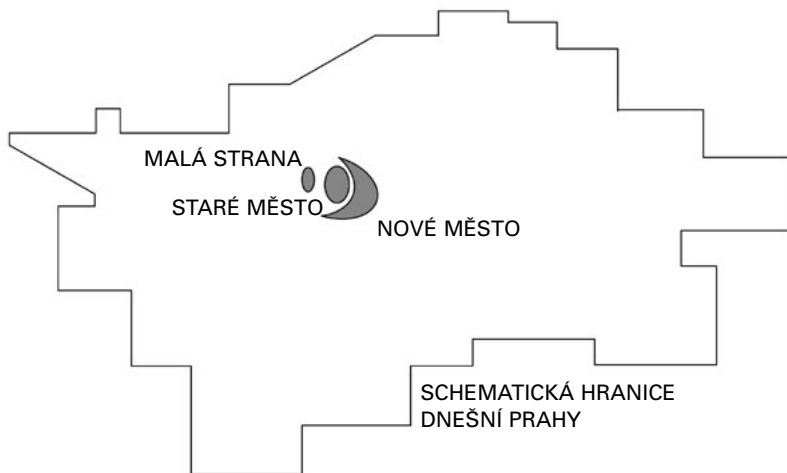
A vy vlny v řece jim zabrajte!

A vy lidé v Praze zavejskejte!

Ejhle! Domy čtyř měst v jedno splynou,

v jednom magistrátu se obvinou...

Oním jediným magistrátem se stala Staroměstská radnice.

Praha „včera“ a dnes.

Po této události prý bylo město „hodinu dlouhé, a tři čtvrti hodiny široké“ a obejít je bylo možné asi za čtyři hodiny.

Jak šla léta, k Praze se připojovala jednotlivá **předměstí**: Židovské Město neboli Josefov (1850), Město hory Vyšehrad (1883), Holešovice a Bubny (1884) a Libeň (1901). Dne 1. ledna roku 1922 došlo na základě slučovacíh zákonů vydaných 6. února roku 1920 ke vzniku tzv. **Velké Prahy**. Při ní se součástí metropole stalo 37 obcí patřících dosud do okresů Karlín, Smíchov, Vinohrady, Žižkov a Zbraslav. Další přírůstky přinesly roky 1960, 1968 a 1974.

Některé obce (nejvíce Vinohrady) se zpočátku připojení k Praze bránily, aby jejich obyvatelé nemuseli platit vysokou domovní daň a daň z pozemků, která mimo Prahu neexistovala; nakonec však stejně neodolaly.

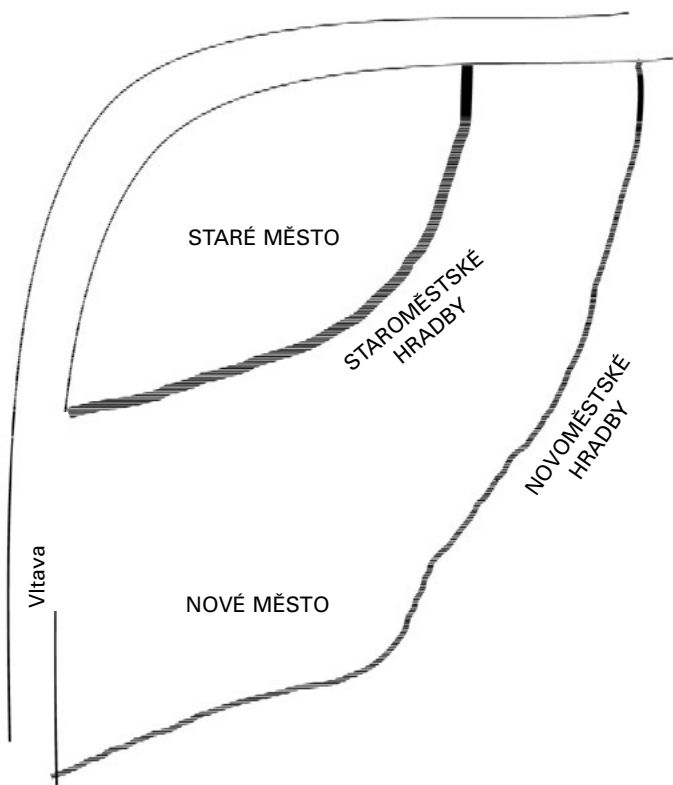
Velká Praha se vytvořila teprve po rozpadu rakousko-uherské říše a vzniku Československé republiky proto, že Vídeň nebyla této změně nakloněna. Bylo totiž jasné, že zůstane-li česká metropole relativně malá, ponechá si víceméně provinční ráz. Kdyby se však díky připojení okolních obcí rozrostla, mohla by se stát pro Vídeň silným a nebezpečným konkurentem.

Zvětšování Prahy mělo své výhody, ale přinášelo i problémy. Například po roce 1784 bylo sice díky zrušení radnic Malé Strany, Hradčan a Nového Města zjednodušeno řízení města, ale zároveň byly tehdy mimo jiné zničeny mnohé důležité dokumenty; v odpadu skončily například jak plány jednotlivých pražských měst, tak plány celopražské, zhotovené do první poloviny 17. století.

Po roce 1922 zase bylo nutno provést **sjednocení místních názvů**. Do té doby totiž existovala v různých částech budoucí Prahy například tři Komenského náměstí, bylo tu osm Palackého ulic a tříd a jméno Františka Ladislava Riegra nesla kromě čtyř tříd i tři náměstí; Karel Havlíček Borovský byl součástí adres devíti různých míst metropole. Napoprvé se tento problém vyřešit nepodařilo, takže například Františku Palackému zůstaly čtyři ulice, F. L. Riegrovi dvě a navíc „dostal“ jedno nábřeží, aniž přišel o náměstí, apod.

HRADEB MĚLA PRAHA POVÍCERO, VĚTŠINOU VŠAK BYLY ZBYTEČNÉ; ZMÍNKU SI ZASLOUŽÍ I BRÁNY

Hradby vyrůstaly v Praze nejen kolem každého pražského města, ale i kolem některých důležitých staveb či lokalit; k nim patřil nejen Pražský hrad či Vyšehrad, ale například i areál zemské celnice zvané Ungelt. Je pochopitelné, že materiál na toto ochranné opevnění odpovídal době vzniku. Zpočátku šlo o hliněné valy zpevňované dřevěnými rošty a na vnější straně obložené kameny, případně kombinované s příkopem. Později byly hradby kamenné a vybavené věžemi a baštami.

Staré Město bylo obklopeno téměř o sto let mladším Novým Městem.

Právo stavět městské hradby uděloval coby majitel pozemku panovník, hradby mu patřily, ale náklady na jejich budování, údržbu a přestavbu nesla obvykle města. Ta na ně část peněz vydávala z městské pokladny a část získávala dobrovolnými sbírkami mezi obyvateli. Nákladnost hradeb závisela ovšem nejen na finančních možnostech (a štedrosti) města, ale i na jeho poloze; roli také hrála vzdálenost lomů.

Stavba **staroměstských hradeb** trvala asi dvacet let – od počátku třicátých asi do padesátých let 13. století. Začínaly na Františku a vedly přibližně ulicí Revoluční, náměstím Republiky, ulicí Na Příkopě, Na Můstku, Národní třídou a ulicí Karoliny Světlé k Vltavě. Na délku měřily asi 1 700 metrů, jako materiál na ně byly použity snadno dostupné břidlice (těžené na Žižkově) a opuka (dovážená z petřínských lomů). V místech, kde oddělovaly nově vznikající město od venkova, byly hradby dvojité.

Součástí hradeb byl **vodní příkop**. Svažoval se mírně od dnešního Jungmannova náměstí na obě strany k Vltavě a býval zaplněn vodou (ovšem zřejmě pouze při povodních; Staré Město se v takovém případě stávalo skutečným ostrovem). Přes příkop vedly původně dřevěné můstky.

Po vybudování Nového Města ztratily staroměstské hradby smysl, protože „nováček“ oblehl Staré Město a chránil je svými, tj. novoměstskými hradbami.

Karel IV. sice chtěl obě města spojit, ale nepodařilo se to, a jeho nařízení zlikvidovat hradby a příkop, které je oddělovaly, vyznělo do ztracena. Nakonec to dopadlo tak, že neudržované hradby se začaly rozpadat a **příkop** byl zasypán. Dlouhá léta totiž sloužil jako **úkryt** pro nekalé živly i coby **skládka odpadků**, a navíc se stával místem častých **dopravních nehod**. Protože podél něj vedoucí komunikace byla úzká, občas do něj sjel vůz i s koňmi, což nebyla žádná legrace: příkop byl totiž místy hluboký až 5,5 metru. Jako první byla počátkem 16. století zasypána část v místě ulice Na Můstku. O dvě stě let později, v šedesátých letech 18. století, se dočkal úsek, který dnes známe jako ulici Na Příkopě, a po dalších dvaceti letech vznikla stejným způsobem Národní třída. Navážky byly osázené alejemi stromů a staly se místem příjemných procházek. **Na Příkopě rostly a šuměly lípy** a na **Národní třídě** poskytovaly potěchu pro oko **kaštany**; ty tu však bohužel nepobýly dlouho: od čtyřicátých let 19. století byly postupně odstraňovány a poslední padly v roce 1864. Nepomohlo ani to, že

do jejich stínu chodili rádi posedět Pražané včetně ex-císaře Ferdinanda V., který „pozoroval život kolem proudící, tehdy ovšem velmi krotký“, zatímco opodál na něj čekal kočár.

Malostranské hradby vedly původně od Pražského hradu Nerudovou ulicí, přes Jánský vršek, mezi Tržištěm a Malostranským náměstím, Mosteckou a pak Valdštejnskou ulicí zpět k Hradu. Za Karla IV. se posunuly nejprve na jih ke Smíchovu a pak i na jihozápad. Jejich součástí byla 1 200 metrů dlouhá tzv. Hladová zeď, postavená kolem roku 1360 mezi oblastí Strahova a Újezdem. Z rozhodnutí Karla IV. se stala pracovní příležitostí pro Pražany sužované tehdy hladomorem; ti, kteří toho mohli využít, pracovali pilně a poctivě a byli šťastní, protože mnohým to jistě zachránilo život.

Hradby Hradčan navazovaly na Hladovou zeď a vedly přibližně od Pohořelce po dnešní trase tramvaje k Mariánským hradbám a k opevnění Pražského hradu.

Novoměstské hradby měřily na délku 3 500 metrů, byly 5 metrů široké a 10 metrů vysoké. Základní kámen k nim byl za přítomnosti zakladatele Nového Města, tj. Karla IV., položen 26. března 1348, a to v prostoru Václavského náměstí. Hradby začínaly a končily – stejně jako hradby staroměstské – u Vltavy, ale tvořily mnohem větší oblouk. Vedly přibližně od místa, kde později vyrostlo nádraží Těšnov, přes Florenc kolem Hlavního nádraží k místu, kde stojí Národní muzeum, Mezibranskou a Sokolskou ke Karlovu, překlenuly Botič a připojily se k vyšehradským hradbám.

Hradby pražských měst měli zpočátku v případě potřeby **bránit měšťané** se svou čeledí. Protože však proti tomu reptali (a raději si za sebe najímali žoldnéře, kteří však prodávali zbraně, jimiž byli vyzbrojeni, kradli a loupili), ustavil v roce 1360 Karel IV. pro novoměstské a malostranské hradby profesionální obránce. Stali se jimi **příslušníci cechu střelců**, kteří – pokud právě nehájili hradby – vyráběli luky a samostříly. Směli chodit ozbrojeni a byli osvobozeni od všech daní, ale podle Zikmunda Wintera se časem „rozmnožili... a nastavěli si domků a děr do hradeb, takže za celé 16. století jsou do nich tuhé žaloby, že jsou hradbám ke škodě a k ostudě, že mají pelechý a z nich nečistoty ven házejí“. Například v roce 1596 hlídalo hradby Nového Města a Malé Strany 52 „rodin střeleckých“. V roce 1623 museli střelci své „hradební“ domy do tří dnů strhnout, protože byli nahrazeni **městskou stráží**. Tu roku 1783 vystřídala **státní policie**.

Hradby byly sice opravovány, ale postupně se místy bortily, což se vyrostlo zejména za třicetileté války, kdy se díky tomu dostali na Malou Stranu útočníci. Navíc bylo čím dál tím jasnější, že opevnění města musí odpovídat vývoji zbraní – jinak nemá smysl.

A tak začaly v polovině 17. století před hradbami vybudovanými Karlem IV. vyrůstat **hradby nové**. Obepínaly však již nikoliv jednotlivá pražská města, ale celé „čtyřměstí“. Jejich základem byl val obezděný cihlami, doplňovaly je bašty (neboli bastiony, označované římskými čísly a jmény světců) a patřil k nim i „suchý“, až 6 metrů hluboký příkop. Na nejvíce ohrožených místech byly vybudovány raveliny neboli předsunuté výstupky, z nichž bylo možné kontrolovat jak příkop, tak vnější část hradeb. Tyto nové hradby byly dlouhé 14 000 metrů, a staly se **nejmohutnějšími hradbami tohoto typu v tehdejší Evropě**. Obzvláště „vyztužená“ byla až 12 metrů vysoká partie kolem Vyšehradu.

Když se však budování chýlilo v roce 1721 ke konci, konstatovali odborníci, že tyto tzv. fortifikace jsou **zastaralé**. Díky nim sice neměla příliš šanci proniknout do Prahy ani ona příslovečná myš, ovšem nepřítel usazený na kterémkoliv výše položeném místě v okolí mohl město dle libosti ostřelovat z palných zbraní.

Nebylo proto divu, že toto stavební dílo bylo ponecháno víceméně svému osudu. Došlo to až tak daleko, že některé bastiony si pronajímali soukromníci; například u Poříčské brány uzavírající ulici Na Poříčí si v jednom jakýsi podnikavý koželuh zřídil barvírnu kůže a vedle vybudoval domek se zahrádkou, kde provozoval kolotoč a čepoval pivo.

Je trochu paradoxní, že pro Pražany se staly nejužitečnějším využitím tohoto ochranného prstence tzv. **hradební promenády**. Jednalo se v podstatě o park zřízený v letech 1827–1830 na 5 metrů širokém úseku hradeb mezi bývalým nádražím Těšnov a horní částí Václavského náměstí. Byly tu písčím sypané cestičky vedoucí mezi stromořadím, ozdobnými keři a květinovými záhony, k posezení zvaly altánky, pavilony a lavičky, od padesátých let tu nabízely občerstvení dvě kavárny a konaly se zde koncerty. Z „hradebního parku“ byl pěkný výhled na celé Václavské náměstí a od roku 1845 z něj bylo možné pozorovat i čilý ruch na prvním pražském nádraží zvaném dnes Masarykovo.

Konec existence pražských městských hradeb přinesl rok 1866, kdy byla

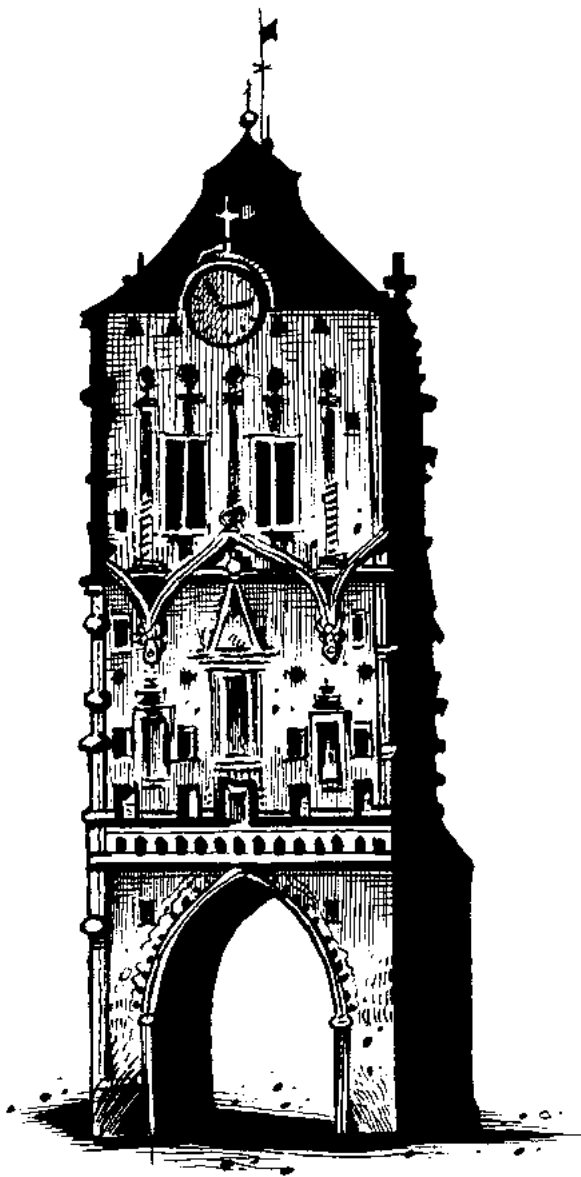
Praha prohlášena tzv. otevřeným městem, což byl de facto císařský pokyn k jejich bourání. To začalo 20. července roku 1874 ve čtyři hodiny ráno v místě, kde je dnes Muzeum hlavního města Prahy.

Toto muzeum bylo založeno proto, aby pomohlo chránit tzv. hmotné doklady pražské minulosti před zničením a před vývozem do zahraničí. Původně, tj. v roce 1883, byly jeho exponáty umístěny v kavárenském pavilonu stojícím kousek od dnešní muzejní budovy, ale protože pavilon přestal stačit, padlo rozhodnutí postavit hned vedle něj novou budovu odpovídajících rozměrů; došlo k tomu v letech 1896–1898. První sbírky prý obsahovaly mimo jiné i mučírnu s mučícími nástroji a rytířskou síň. Byl sem umístěn také dřevěný malovaný kříž, pod nímž bylo v roce 1621 popraveno sedmadvacet smutně proslulých odsouzenců.

Bouralo se po etapách, většinou ručně (jen někdy byl vzat na pomoc dynamit), a celá akce skončila až ve dvacátých letech 20. století. Prahu to přišlo pěkně draho, protože musela nejdříve hradby od vojska odkoupit a pak uhradit i vlastní bourání. Při něm byly pokáceny tisíce morušovníků.

Městské hradby mívaly pochopitelně odjakživa **brány**. Ty byly umístovány tak, aby navazovaly na významné komunikace vedoucí na různé světové strany; část z nich měla ovšem jen lokální význam, takže mířily například k řece či k důležitým místům města (na Vyšehrad apod.). Nejvíce jich mívalo Staré Město. V branách se – až na výjimky – vybíralo **clo** (nejprve plnilo městskou pokladnu a po roce 1784 připadalo „vojenskému eráru“). Brány se zavíraly na noc (na požádání se za poplatek otevíraly jen branky pro pěší) či v případech nebezpečí, a trvale zavřené zůstávaly v době války a moru. Byly považovány za místo posvátné a „pokojné“. Kdo se například v bráně pral, byl potrestán přísněji, než když se pral na ulici. Kromě toho dokázalo-li se „někomu, že zlezl nešlechetně městskou zeď, šlo mu o hrdlo“. Důvod? Počestný člověk přece „chodí vraty“.

Nesporně nejznámější a navíc specifická byla **brána** zvaná **Pražná** z roku 1475. O jejím postavení rozhodl Vladislav II. Jagellonský v době, kdy sídlil v nedalekém Králově dvoře (za chvíli si o tomto objektu řekneme více),

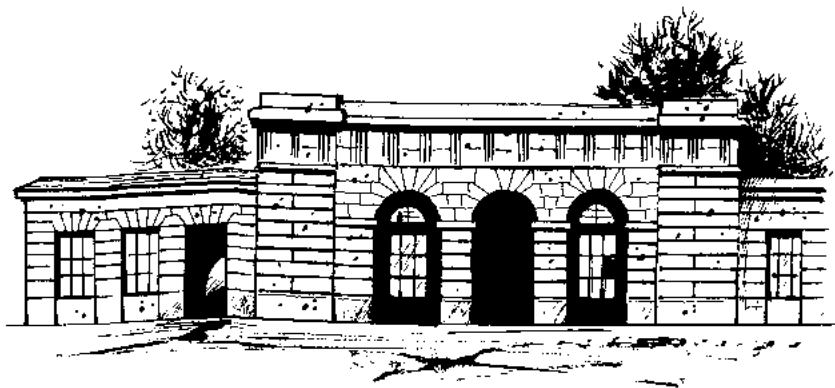

Vzhled Prašné brány v druhé polovině 19. století, kdy ještě měla ve své horní části hodiny.

aby nahradila zanedbanou bránu Odranou. Staroměstským se však nelíbilo, že mají uhradit stavební náklady, a tak se panovníkovi alespoň pomstili tesaným nápisem oznamujícím, že brána byla postavena „ke cti a oslavě obyvatelů města“. Od ostatních pražských městských bran se lišila tím, že měla spíše sloužit jako vyhlídková věž a ozdoba Králova dvora; proto byla s tímto královským sídlem spojena dřevěnou pavlačí. V 18. století měla Prašná brána namále. Jednak ji poškodily kule pruského vojska, které v roce 1757 obléhalo Prahu, jednak jí ublížila „rada Staroměstská“, protože z ní roku 1779 nechala odstranit všechny ozdoby – prý aby „tyto nebezpečím hrozící a jinak neužitečné čirýčary věž bez potřeby neobtěžovaly“. Dokonce hrozilo, že bude zbořena; zachránilo ji zřejmě jen to, že na ní byly roku 1823 umístěny hodiny (odstraněné až během rekonstrukce o půl století později). Dnešní podobu dostala koncem 19. století.

Ze staroměstských bran byla nejdůležitější brána Havelská neboli Svatohavelská v ulici Na Můstku, jíž dal název můstek klenoucí se přes hradební příkop. Takovéto můstky byly u všech bran a branek zřízených podél příkopu, ale název ulici dal jedině tento; zřejmě proto, že byl nejpoužívanější, neboť jím chodívali od 13. století do vybudování Nového Města „venkované“ na staroměstské tržiště.

Z bran Nového Města byla nejznámější ta, která uzavírala horní část Václavského náměstí a nazývala se Koňská.

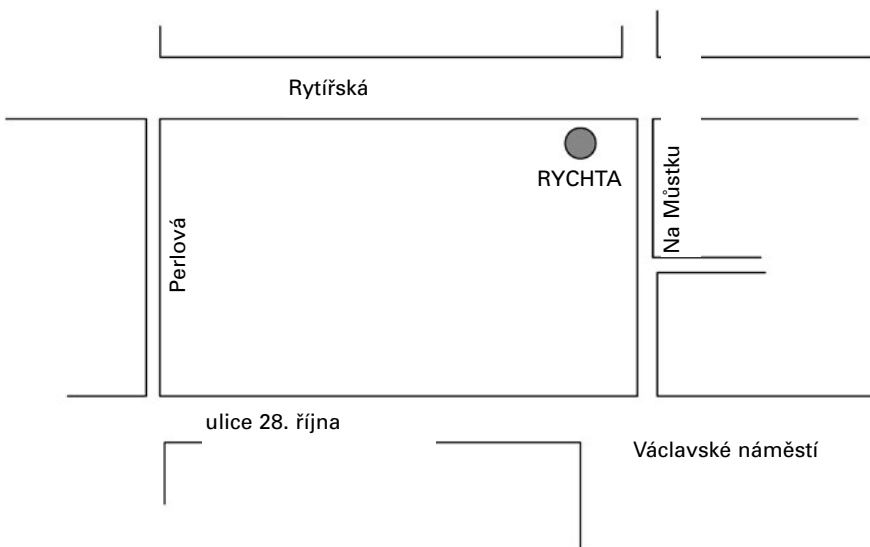
Takto vypadala Koňská brána po přestavbě provedené počátkem třicátých let 19. století.

V nových hradbách obklopujících celé město bylo bran méně; většinou zůstaly na stejných místech jako jejich šikovně umístěné předchůdkyně. Od roku 1838 se jejich otevírání řídilo tzv. guberniálním nařízením. Podle něj se od května do konce srpna otevíraly v půl páté, v dubnu a září v 5 hodin, v březnu a říjnu o půl hodiny později a od prosince do února v 6 hodin. Zavírání bylo u některých stanoveno na 21. hodinu, u jiných (například Koňské) o hodinu později.

K RENOMÉ MĚST PATŘILA VLASTNÍ RADNICE

První radnici v rámci Prahy mělo Staré Město.

Nezískalo ji však ani automaticky, ani snadno. Staroměstští se pokoušeli dostat souhlas panovníka již od konce 13. století, ale teprve v roce 1338 jim své „ano“ řekl Jan Lucemburský. Nebylo divu, že to trvalo tak dlouho: zřízení radnice bylo totiž výrazem oslabení pozice krále ve prospěch měšťanů.

Zde se nacházela staroměstská rychta, předchůdce Staroměstské radnice.

Do té doby se muselo Staré Město spokojit s „nižším radničním stupněm“ – **rychtou**. Stávala na rohu ulice Na Můstku a Rytířské (čp. 404) a patřila k ní věž (čp. 403), v níž bývalo vězení a v jejíž zadní části byly nalezeny pozůstatky zmíněné Havelské brány. Od roku 1232 se v ní odehrávala některá zasedání tehdejší městské rady (ta se scházela i v domech jednotlivých radních) a byly zde uloženy městské listiny a pečeti.

Poté co rychta přestala sloužit k řízení obce, bývaly její prostory pronajímány kupcům, šenkýřům, komediantům apod. Například od 16. století v ní bylo skladiště a v 17. století měla monopol na skladování pláten dovážených do Prahy, z nichž se vyměřovalo clo. Díky tomu zde panoval čilý obchodní ruch, takže tu vznikla prosperující hospoda se sály, v nichž se konávaly šermířské turnaje, vystoupení různých cirkusáků a majitelů kočovných zvířinců, hrálo se zde loutkové i „obyčejné“ divadlo apod. V roce 1848 bývala v těchto prostorách účtárna, místnosti tu míval známý pěvecký spolek Hlahol, sídlila tu zprostředkovatelna práce pro ženy, berní úřad apod.

Když obyvatelé Starého Města dostali roku 1338 konečně svolení založit si **Staroměstskou radnici**, prý je ani nenapadlo, že by mohla stát jinde než právě na rynku, kde je dodnes.

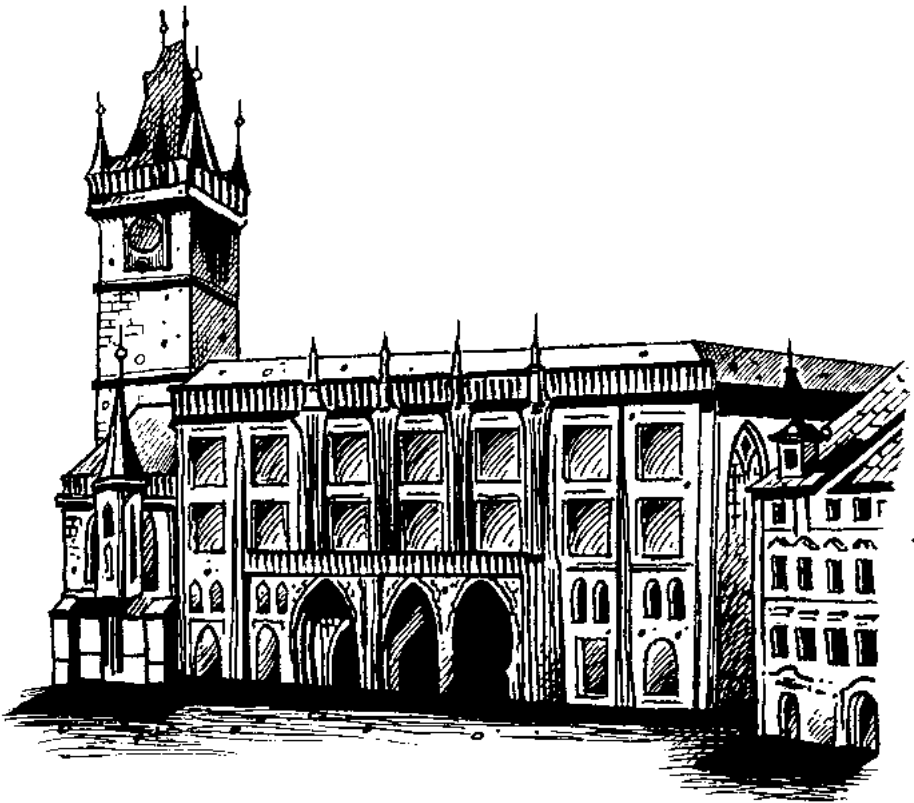
Jejíím základem se stal kamenný jednopatrový dům, který město koupilo od Volflina od Kamene (vlastníciho i přilehlé kotce) a k němuž postupně během staletí připojovalo další domy. Vzniklo tak **jižní křídlo** zakončené z řady vystupujícím domem U Minuty. Domy byly přestavovány, svého času padl návrh, aby byly zbořeny a nahrazeny zcela novou budovou, ale naštěstí k tomu nedošlo, takže si dodnes zachovávají svůj osobitý ráz.

Podobné štěstí nemělo křídlo zvané **východní**, otočené průčelím k Týnskému chrámu. Také je sice tvořily postupně příkupované a přestavované domy, ty však byly počátkem 19. století strženy a nahrazeny novou stavbou, kterou navíc Němci 8. května 1945 zapálili, takže musela být zbořena.

Vpravo od tohoto východního křídla (při pohledu od dnešního Husova pomníku) stával do roku 1901 tzv. Krennův dům, který musel ustoupit Pařížské třídě.

Dodnes je místo této části radnice volný prostor, i když bylo vypracováno mnoho návrhů na dostavbu.

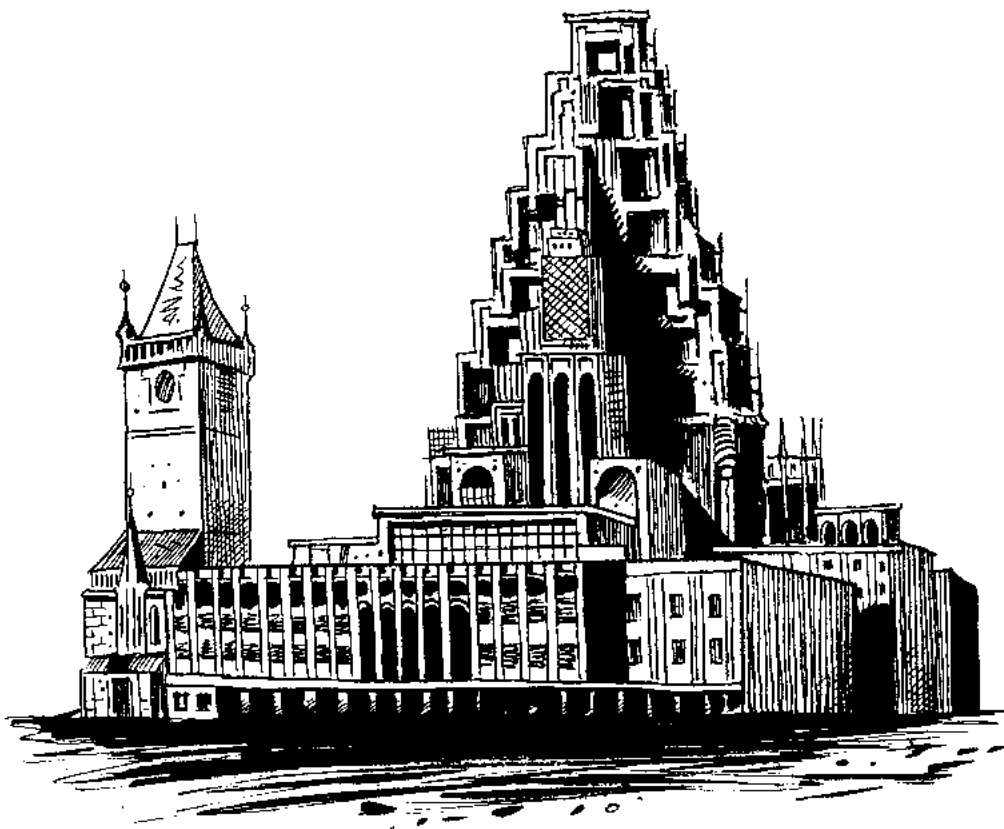
Ke Staroměstské radnici neodmyslitelně patří téměř 70 metrů vysoká věž, postavená proto, aby z ní bylo vidět celé tehdejší město a jeho okolí. Od roku 1402 se honosila hodinami, k nimž v roce 1409 přibyl zvon. Bydlel v ní hlásný, který dával pozor, zda někde nevypukl oheň, a ve válečných dobách sledoval, jestli se k městu neblíží nepřítel. Až do roku 1886 volával pravidelně ono známé „Chval každý duch Hospodina i Ježíše jeho

Staroměstská radnice z druhé poloviny 19. století s východním křídlem, sousedícím s Krennovým domem.

syna, odbila“ ta a ta „hodina“. Počátkem 19. století dostala věž ohoz a nové hodiny. Když se na ní při přestavbě objevily značné trhliny, hrozilo, že bude zbořena; nakonec ale zvítězili zastánci méně radikálního řešení, takže byla „pouze“ opravena.

V prvním poschodí radniční věže byla zřízena kaple. Zvenčí ji ozdobil skvostný arkýř, tj. dodnes zachovaná nazdobená věžička „zavěšená“ na vý-

Jeden z návrhů na dostavbu východního křídla Staroměstské radnice, vypracovaný J. Gočárem.

chodní části věže. Než radní zahájili jednání rady, museli se v kapli pomodlit. Pravidelné bohoslužby se zde však konaly až po bitvě na Bílé hoře, kdy tu mimo jiné jezuité sloužili mše pro vězně. Kromě toho zde každá nová městská rada skládala tzv. „vyznání víry“.

V roce 1400 byl postaven **přístavek pro orloj**.

Astronomické orloje byly jednou z vývojových fází světového hodinářství. Slavný staroměstský orloj pochází ze 14. století a byl společným dílem řemeslníka-hodináře Mikuláše z Kadaně a vědce-profesora astronomie Univerzity Karlovy Jana Ondřejův, zvaného Šindel. Již v době svého vzniku ukazoval jednak oběh hvězd, pohyb Slunce a Měsíce, měsíční fáze apod., jednak čas. Ten však počítal zpočátku podle staročeského způsobu od západu Slunce: například zapadlo-li ve 20 hodin a měl-li někdo druhý den schůzku v 10 hodin dopoledne, dostavil se na ni (z našeho pohledu) vlastně v šest hodin ráno (4 hodiny do půlnoci + 6 hodin po půlnoci = 10 hodin). Někdy v 17.–18. století se přešlo na tzv. Malý orloj ukazující čas podle německého způsobu tak, jak to známe dnes. Staroměstský orloj, kromě olomouckého u nás jediný, byl roku 1490 zdokonalen mistrem hodinářem Hanušem zvaným Růže, známým díky A. Jiráskovi více než oba jeho tvůrci.

Ke staroměstskému orloji se pojí úsměvná ptačí historka. Jednou prý do otevřených úst Smrti vletěl **vrabec** hledající místo na hnízdo právě ve chvíli, kdy se její ústa zavřela; nebožák musel čekat celou další hodinu, než se „klec“ znovu otevřela.

I když staroměstský orloj byl nesporně dílem hodným obdivu, podléhal zubu času. Protože se však na jeho opravách šetřilo, došlo to tak daleko, že v první polovině 19. století měl být rozebrán a **prodán do starého železa**. Naštěstí tento návrh nebyl přijat.

Velkými úpravami prošla radnice v souvislosti se spojením pražských měst v roce 1784, kdy se odtud začal řídit chod celé metropole. **První občanský sňatek** byl v jejích prostorách uzavřen 5. března roku 1871; snoubence F. X. Löstera a F. Littenovou oddal starosta F. Dittrich. Poté co